

Pogled izvana na jezičnu kartu slavenskoga juga

(*Lexical norm and National Language: Lexicography and Language Policy in South-Slavic Languages after 1989*, ur. Radovan Lučić, Verlag Otto Sagner, München 2002, 192 str.)

Zanimanje za slavensku jezičnu problematiku na Balkanu vrlo je staro. Obilježava ga stalna prisutnost različitih stajališta o kontaktnoj, genetskoj i tipološkoj raslojenosti jezika na tom području. Nastojanje da se načini nova jezična slika središnjega balkanskoga prostora osobito je došlo do izražaja raspadom političkoga i državnoga ustrojstva bivše tvorevine početkom 90-ih godina 20. stoljeća. Postupnost tranzicijskih promjena u bivšoj Jugoslaviji uvjetovala je i vremensku distanciju, te se tek desetljeće nakon raspada počelo otvorenije govoriti o osamostaljivanju jezika koji su prije 1990. politički definirani kao jedan jezik. O tome svjedoče i brojni međunarodni jezični skupovi vezani uz južnoslavensku problematiku. Riječ je o skupovima na kojima se s različitih gledišta (standardoloških, leksikografskih, normativističkih, sociolingvističkih) raspravlja o ulozi jezika u izgradnji nacionalnog identiteta u zemljama bivše Jugoslavije. U rujnu 2000. u Londonu je održan međunarodni skup "Language in the Former Yugoslav Lands" (Jezik u državama bivše Jugoslavije), a sličnom se tematikom bavio i međunarodni skup u Podgorici održan u studenome također 2000. godine, gotovo u isto vrijeme kada i skup u Amsterdamu, o kojem će biti riječi u ovom prikazu. U rujnu 2001. u Neumu je organiziran međunarodni lingvistički skup "Jezik i demokratizacija", dok je 27. rujna ove godine u Beču održan lingvistički skup pod nazivom "Aktuelle Fragen der Sprache der Bosniaken, Kroaten, Serben und Montenegriner" (Aktualna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca), na kojem su izlagali i hrvatski jezikoslovci – Radoslav Katičić, Dalibor Brozović,

Ivo Pranjković i Dunja Brozović-Rončević.

Knjiga *Lexical Norm and National Language* (Lexicography and Language Policy in South-Slavic Languages after 1989)¹ pod uredništvom Radovana Lučića objavljena je krajem ožujka 2002. godine u Münchenu. To je četrnaesta po redu knjiga iz biblioteke *Die Welt der Slaven* nakladnika Otta Sagnera. Riječ je o zborniku na engleskom jeziku u kojem su na 192 stranice objavljeni radovi sa znanstvenoga skupa pod nazivom "Lexicography and Language Policy in South-Slavic Languages after 1989" koji je 22. i 23. studenoga 2000. godine održan u Amsterdamu.

Zbornik je, uz predgovor i zaključnu riječ, podijeljen na pet užih tematskih cjelina, ali su sve u okviru središnje teme o leksikografiji i jezičnoj politici u južnoslavenskim jezicima. Iako je naglasak skupa stavljen na probleme vezane uz tri južnoslavenska jezika – hrvatski, srpski i bosanski, što je istaknuto i u predgovoru knjige kao i u broju zastupljenih članaka – u knjigu su uvršteni i radovi o drugim jezicima toga govornoga područja (bugarskom, makedonskom, crnogorskom) te o poljskom i ruskom, čime je u potpunosti (pa i šire) udovoljeno tematskim zahtjevima slavističkoga skupa.

U predgovoru knjige, *Language or nation: what came first?*, Raymond Detrez daje kratak kronološki pregled o razvoju južnoslavenskih jezika, odnosno o povijesnim i političkim okolnostima pod kojima je uspostavljeno današnje jezično stanje. Naglasak je stavljen na analizu srednjojuznoslavenskih jezika², tzv. srpsko-hrvatskoga i njegove dezintegracije u četiri nacionalna jezika – hrvatski, bosanski, srpski i (mogući) crnogorski. Detrezov predgovor nije samo uvod u daljnje članke zbornika, nego je jedna vrsta "vanjskoga" tumačenja jezičnoga stanja u bivšoj Jugoslaviji.

¹ *Leksička norma i nacionalni jezik* (Leksikografija i jezična politika u južnoslavenskim jezicima nakon 1989).

² Naziv Dalibora Brozovića koji su prihvatili hrvatski jezikoslovci.

Prvo poglavlje zbornika pod nazivom *Language Policy* sadrži četiri članka o jezičnoj standardizaciji makedonskoga, bosanskoga, crnogorskoga i tzv. srpsko-hrvatskoga jezika. Članak Olge Mišeske-Tomić *Contentious issues in the relationship of Macedonian to neighbouring Slavonic languages* govori o razvoju i uspostavljanju današnjega standarda makedonskoga jezika koji je nastajao pod snažnim utjecajem dvaju susjednih slavenskih jezika – srpskoga i bugarskoga. Suvremeni makedonski jezik star je pedesetak godina. Gramatičari su ga stvorili na podlozi manifesta o makedonskom jeziku Krste Petkova Misirkova iz 1903. godine, a na primjeru iz pisma (makedonska ćirilica), ortografije i leksikona iz dijakronijske i sinkronijske perspektive autorica tumači položaj makedonskoga jezika u odnosu na njegove najutjecajnije slavenske susjede.

Studiozno su napravljena i sljedeća dva članka ovoga poglavlja – prvi o ulozi bosanskoga jezika u izgradnji etničkoga i nacionalnoga identiteta: *Bosnian language: Language between ethnic/national identificaton and communication* Sigrid Darinke Völkl, i drugi o položaju crnogorskoga jezika prema srpskom: *Montenegrin vs. Serbian, or: is there a separate Montenegrin language at all?* Miloša Okuke.

S. D. Völkl navodi kako je Daytonskim sporazumom 1995. i stjecanjem nezavisnosti, uz hrvatski i srpski, bosanski jezik postao ravnopravan službeni jezik u Bosni i Hercegovini, čime je otvoren put standardizaciji bosanskoga jezika³. Autorica navodi glavne fonološke, morfološke i sintaktičke odlike bosanskoga jezika, ističući kako je zbog snažne zastupljenosti turcizama i orijentalizama leksik ipak najveći razlikovni pokazatelj toga jezika u odnosu na hrvatski i srpski. Iako je na lingvističkom popisu bosanski jezik relativno mlad jezik, tvorcima bosanskoga jezičnoga standarda pokazuju znatan trud u

izgradnji njegova identiteta. To potvrđuju *Rječnik bosanskoga jezika* iz 1995, *Pravopis bosanskoga jezika* iz 1996, te *Gramatika* iz 2000. godine.

U prikazu stanja tzv. crnogorskoga jezika Okuka tvrdi da se u odnosu na druge južnoslavenske jezike poput hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga, crnogorski jezik ne može izdvojiti kao samostalan lingvistički sustav, nego ga se u varijantnom smislu mora tretirati kao južnu (crnogorsko/istočnohercegovačku) štokavsku varijantu srpskoga standarda. Fonološke, morfološke, leksičke, sintaktičke i prozodijske odlike crnogorske varijante iznesene su u deset točaka. Međutim, s obzirom na društvene okolnosti, Okuka ističe da je sa sociolingvističkoga i kulturološkoga gledišta današnji srpski jezik politički standard unutar kojega postoje jasno potvrđene razlike između crnogorskoga standarda u Crnoj Gori i istočnoj Hercegovini i srpskoga standarda u Srbiji i Republici Srpskoj u BiH.

Zadnji članak ovoga poglavlja, *BCS – A Practical Approach* Maje Draženović-Carrieri, s praktičnoga nas gledišta upoznaje s položajem triju južnoslavenskih jezika (bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga) u međunarodnim ustanovama koje na bilo koji način imaju dodira sa zemljama bivše Jugoslavije, s posebnim osvrtom na jezične zakone Međunarodnoga kaznenoga suda za bivšu Jugoslaviju.

Sljedeća dva poglavlja, *Lexicography and Language Variants* i *Case-Studies in Lexicography*, sadrže članke u kojima se raspravlja o leksikografskim problemima južnoslavenskih jezika, osim članka Renéa Genisa koji analizira poljsko-nizozemski rječnik. Nije čudno što je uz južnoslavensku jezičnu politiku kao drugi tematski blok zastupljena leksikografija. U stručnom i valjanom popisu riječi nekoga jezika moguće je uočiti sve dobre i loše strane jezične politike. Namjera svakoga dobrog općejezičnog ili strukovnog rječnika nije popisati riječi abecednim slijedom, nego ih obraditi po određenim kriteri-

³ Pod nazivom bosanski jezik razumijeva se jezik muslimanske etničke zajednice u Bosni i Hercegovini.

jima. Upravo su ti kriteriji jasan odraz jezične politike, odnosno planiranja, normiranja i standardizacije određenoga jezika, što, kada je riječ o srednjojuznoslavenskim jezicima, nije uvijek jednostavno. Problemi nastaju već na koricama rječnika, kada treba nasloviti rječnik, kao i u razredbi i jezičnom vrednovanju riječi. Izneseni problemi osobito dolaze do izražaja u dvojezičnim rječnicima, kada je jedan strani, a drugi srpsko-hrvatski jezik.

Da srpska i hrvatska varijanta nisu bile dobro leksikografsko rješenje, odnosno da je u njihovu vrednovanju u dvojezičnim rječnicima bilo znatnih propusta, prikazano je u sljedećih nekoliko članaka. Biljana Šljivić-Simšić opisuje svoju suradnju na *Srpsko-hrvatsko-engleskom rječniku* Mortona Bensona od 1967. do 1970. Autorica iz današnje perspektive zaključuje kako istočna i zapadna varijanta srpsko-hrvatskoga jezika nisu bile dobro terminološko rješenje za definiranje jezičnih razlika koje su integrirane u jedan zajednički jezik. S obzirom na to da većina zapadnoeuropskih zemalja s podosta opreza gleda na raspad srpsko-hrvatskoga jezičnoga sustava, potonji nas članak, kao i ostali članci ovoga poglavlja, upućuje na probleme u izradbi dvojezičnih rječnika. Financijsko-tehnički razlozi drugi su bitan čimbenik zbog kojega se još pribjegava izradi kompilacijskih srpsko-hrvatskih rječnika s mnoštvom propusta i nedosljednosti. Na takve probleme upozorava i urednik zbornika Radovan Lučić u svom članku *Infeasibility of lexicographic amalgamation of Croatian and Serbian in bilingual dictionary*. Autor zastupa mišljenje o nemogućnosti postojanja jedinstvene srpsko-hrvatske strane dvojezičnih, osobito dvosmjernih rječnika jer smatra kako su upravo dvojezični rječnici dobar izvor u kojemu se mogu uočiti razlike između srpskoga i hrvatskoga jezika. Na primjeru *Nizozemsko-srpsko-hrvatskoga rječnika* Jelice Novaković-Lopušine Lučić upozorava na nemogućnost amalgamiranja hrvatskoga i srpskoga jezika u jednom dvojezičnom rječniku. Stoga autor predlaže da se

pod jednim projektom (zbog već spomenutih financijsko-tehničkih razloga) umjesto *Nizozemsko-srpsko-hrvatskoga rječnika* naprave tri dvojezična rječnika (nizozemsko-srpski, nizozemsko-hrvatski i nizozemsko-bosanski rječnik).

Svoje viđenje dvojezične nizozemsko-hrvatsko/srpsko/bosanske leksikografije iznosi i Jelica Novaković-Lopušina u članku *Two in one or one in two*, analizirajući četiri nizozemska rječnika u razdoblju od 1966. do 1996. (Van Goorov iz 1966, Woltersov iz 1989, Novaković-Lopušinin iz 1993, te *Bosansko-nizozemski/Nizozemsko-bosanski* iz 1996). Autorica statistički niže zastupljenost tzv. istočne i zapadne varijante srpsko-hrvatskoga. Pritom su uočljiva dva stava – u lingvističkom smislu autorica govori o srpskom i hrvatskom kao istočnoj (ekavskoj) i zapadnoj (jekavskoj) varijanti jednoga zajedničkoga jezika, a tek razlozi nacionalne, društvene i političke naravi naroda središnjega dijela bivše Jugoslavije otvaraju mogućnost nastanka posebnih dvojezičnih rječnika.

Vlado Đukanović u zadnjem članku ovoga poglavlja, *How to do arithmetics with the language: the nature of lexical variations in "the language traditionally referred to as Serbo-Croatian"*, potrudio se aritmetičkom preciznošću potkrijepiti uvodnu tvrdnju o srpsko-hrvatskom kao jednom varijantnom jeziku, s visokim postotkom istih riječi. Iz današnje perspektive autor ne odustaje od tvrdnje da postoji jedan jezik koji naziva "jezikom bez vlastita imena" (*Language without a Proper name – LWPN*) s lijevom (*left*) i desnom (*right*) standardnom varijantom. Đukanović tumači kako se u načelu radi o jednom jeziku, a razlika je u varijantama koje je moguće uočiti u širem tekstualnom kontekstu.

Poglavlje *Case-Studies in Lexicography* obuhvaća tri članka o dvojezičnoj (dvosmjernoj) leksikografiji te o leksičkoj dinamici (neologizmima) na prijelazu 20. u 21. stoljeće. Sadržajem se na prvi pogled ne uklapa u zadanu tematiku zbornika, ali odabirom čla-

naka daje pregledan pristup problemima s kojima se lingvisti susreću u povezivanju slavenskih jezika s drugim jezičnim sustavima. René Genis na primjeru poljsko-nizozemskoga i nizozemsko-poljskoga rječnika u članku *Grammatical Information in the New "Bi-directional" Polish-Dutch Dictionary: Some Problems and a Few (Im)practical Solutions* analizira poteškoće u stvaranju potpunoga dvosmjernoga dvojezičnoga rječnika, s obzirom na to da dva jezika (u ovom slučaju nizozemski i poljski) nemaju bliska gramatička i fleksijska načela (u prvom redu padežnu i glagolsku paradigmu).

Danko Šipka raspravlja o leksičkoj dinamici srpsko-hrvatskog jezika (autor govori o jednom jeziku s trima standardima) u svome članku *Internal and External Lexical Dynamics: A Case-Study of Serbo-Croatian*. Na dvama dvojezičnim leksikografskim projektima, srpsko-hrvatsko-engleskom kolokvijalnom rječniku i srpsko-hrvatskom rječniku novih riječi, Šipka raspravlja o unutrašnjoj (*internal*) i vanjskoj (*external*) uvjetovanosti jezičnih promjena. Unutrašnja dinamika zahvaća semantičke i konotacijske pomake u već postojećim rječnicima, a vanjska razumijeva leksičke promjene koje se temelje na "oživljavanju zastarjela" i neologizmima. S obzirom na to da je Šipkin članak uvršten u poglavlje zbornika koje nije primarno vezano uz jezičnu politiku i sociolingvističke promjene tijekom 90-ih, nije mu potrebno pristupiti iz te perspektive.

Svoj pristup leksičkoj dinamici ruskoga jezika iznosi Wim Honselaar, ali je sličnu tendenciju moguće uočiti i u drugim slavenskim jezicima. Autor raspravlja o promjenama koje je ruski leksik doživio pod utjecajem tranzicijskoga kontakta sa zapadnim zemljama. Autor predlaže da se neologizmi, ovisno o podrijetlu i značenju, svrstaju u pet skupina: novostilizmi (*neo-stylism*), oživljenice (*neo-obsoletism*), novohistorizmi (*neo-historicism*), novosemantizmi (*neo-semanticism*) i novotvorenice (*neo-formism*).

Predzadnjim i zadnjim poglavljem ponovno je obuhvaćena glavna tematika

zbornika, a zanimljiva su i stoga što donose razmišljanja i nekoliko hrvatskih lingvista o aktualnoj jezičnopolitičkoj problematici. U poglavlje *The Politics of Lexicography* uvrštena su četiri članka, od kojih su tri radovi četvero domaćih lingvista: Damir Kalogjera, Dubravko Škiljan, Branka Tafra i Maja Bratanić. U tom poglavlju analizira se utjecaj izvanjezičnih, ponajprije političkih činjenica na leksikografiju. Na primjeru *Velikoga bugarskoga rječnika stranih riječi* autorica Mira Načeva-Maravanová raščlanjuje razloge zbog kojih su u prvom izdanju iz 1982. najviše zastupljeni rusizmi i crkvenoslavenske riječi (političko-ideološki razlozi, ćirilčno pismo). Trećim izdanjem iz 2001. znatno je proširen rječnički korpus, a uz brojne europske (germanizme, romanizme, latinizme, grecizme) zastupljeni su i izvanoevropski jezici s kojima su Bugari na različite načine bili u kontaktu (turski, iranski, arapski). Zanimljiva je autoričina tvrdnja da *Veliki bugarski rječnik stranih riječi* donosi najiscrpniji etimološki pregled stranih riječi u slavenskoj leksikografiji.

Iako je riječ o vrlo aktualnoj lingvističkoj problematici, potpuniji uvid u navedeno područje hrvatske lingvistike dobio bi se da su u zborniku zastupljeni i radovi domaćih kroatista. Osim Branke Tafre ostali autori (Bratanić, Kalogjera, Škiljan) nisu naime primarno kroatisti. Poglavlje bi bilo obuhvatnije da su uvršteni radovi i drugih lingvista s područja bivše Jugoslavije (Srbije, BiH i Crne Gore).

Analizirajući hrvatske jednojezične rječnike, Damir Kalogjera u članku o nerazumijevanju uloge jednojezičnih rječnika *Misunderstandings about role of the monolingual dictionary* pokušava rasvijetliti razloge koji su utjecali na to da hrvatski rječnici novijega datuma, u odnosu na hrvatsku leksikografsku tradiciju 16, 17. i 18. stoljeća, uglavnom doživljavaju neuspjeh, odnosno neprihvatanje među hrvatskim lingvistima. Autor na četirima rječnicima – Broz-Ivekovićevu *Rječniku hrvatskoga jezika*, *Akademičinu Rječniku*, *Rječniku MH/MS* te Aničevu

Rječniku hrvatskoga jezika – tumači kako njihovim tvorcima nije uspjelo prikazati stvarno stanje hrvatskoga jezika. Pogrešan korpus u slučaju Broz-Ivekovićeve *Rječnika*, neravnopravna zastupljenost tzv. hrvatske varijante srpsko-hrvatskoga jezika u *Rječniku MH/MS*, izostavljanje kajkavskih i čakavskih riječi u *Akademijinu Rječniku* te tehnički propusti i u velikom postotku neprimjeren odabir riječi kojima se u najboljoj mjeri ne ilustrira suvremeno stanje hrvatskoga jezika u trima izdanjima Anićeva *Rječnika hrvatskoga jezika* glavni su razlozi zbog kojih su ti rječnici naišli na nezadovoljstvo hrvatskih lingvista. U pozadini takva stanja, kako autor navodi, prije svega su političko-ideološki razlozi zbog kojih se u prošlosti nije dovoljno otvoreno progovorilo o samostalnosti hrvatskoga jezika u odnosu na srpski te nedovoljna svjesnost o tome da rječnik prije svega služi potrebama njegovih korisnika, a ne tekućim društveno-političkim promjenama.

U svome članku *Differential dictionaries: their motivations and goals* na primjeru Brodnjakova *Razlikovnoga rječnika srpskog i hrvatskog jezika* Dubravko Škiljan propituje smisao i ciljeve razlikovnih rječnika⁴. Škiljan ne analizira strukturu i sadržaj rječnika kako bi ispitao njegovu lingvističku vrijednost, nego promatra njegovu ulogu u sklopu teorije i prakse hrvatske jezične politike. Glavni je stav kako je Brodnjakov *Rječnik*, zapravo, u suprotnosti s težnjama i namjerama službene jezične politike u Hrvatskoj temeljenoj na izgradnji autonomnoga i samostalnoga jezika. Autor ističe kako je nastanak *Razlikovnoga rječnika* prvobitno iniciran takvim namjerama, ali način na koji je napravljen upućuje na paradoks i zaoblude toga projekta. Razlikovnim se rječnikom propituju samo razlikovni odnosi dva-ju jezika, dok su jednakosti ostavljene po strani, što, kako autor zaključuje, i dalje upućuje da se radi o jednom jezičnom sustavu s varijantnim razlikama, a to očito ne odgovara cilju hrvatske jezične politike.

Autorice članka *Croatian lexicography between politics and linguistics* Branka Tafra i Maja Bratanić tumače izvanjezične (političke) razloge koji su utjecali na položaj hrvatske leksikografije krajem 19. i tijekom 20. stoljeća. Uočljiva su dva stava: 1) jezik zastupljen u postojećim srpsko-hrvatskim rječnicima nikada nije funkcionirao u stvarnosti, iako se to izvan granica južnoslavenskoga područja najčešće tumači upravo obratno; 2) hrvatski se jezik davno prije 90-ih godina 20. st. počeo standardizirati, što potvrđuje upravo bogata višestoljetna leksikografija. Autorice zaključuju kako pojava purizama, neologizama te znanstvenoga, vojnoga i administrativnoga nazivlja u hrvatskom jeziku nije uvjetovana isključivo društveno-političkim promjenama 90-ih godina 20. stoljeća. Te su promjene samo ubrzale njihovu afirmaciju i primjenu (npr. riječi poput *veleposlanik, vojarna, vrhovnik, zemljovid, tijekom*), a s druge strane potisnule leksik koji karakterizira razdoblje postojanja bivše Jugoslavije (*agrokombinat, direktno, sekretar*). Općenit je zaključak kako je ime hrvatskoga jezika u leksikografiji prije 90-ih godina potiskivano zbog političkih razloga te da je i naziv pojedinih rječnika na koricama knjige često ovisio o recentnoj političkoj klimi, iako je tek sadržaj rječnika pokazatelj pravoga jezičnoga stanja.

Zadnje poglavlje zbornika, *Standardology*, sadrži radove o standardizaciji središnjih južnoslavenskih jezika u proteklih desetak godina. Glavna je tendencija članka Ranka Bugarskoga *Serbo-Croatian and its descendants: a case of Umbau?* iznijeti autorov prilog postojećoj *Ausbau/Abstand* teoriji Heinza Klossa iz 1967. Autor umjesto postojećega dihotomijskoga predlaže trihotomijski model, uvodeći i pojam *Umbau* jezika želeći preciznije objasniti položaj srp-

⁴ Kritički osvrt na Brodnjakov *Razlikovni rječnik* iznio je Mirko Peti u članku *Nerazlikovnost razlika*. Članak Dubravka Škiljana jednim je dijelom replika na taj tekst objavljen 1994. godine u *Raspravama Zavoda za hrvatski jezik*, XX, str. 245–272.

skoga i hrvatskoga jezika u odnosu na ostale jezike na području bivše Jugoslavije⁵. Kako tumači Bugarski, današnji standardni hrvatski i srpski pripadaju *Umbau* jezicima jer su nastali restandardizacijom jednoga zajedničkoga (srpsko-hrvatskoga) jezika. *Ausbau* su jezici međusobno srodni slovenski i makedonski jezik, koji su svoje standarde izgradili na međusobno neovisnim vlastitim dijalektnim osnovama. U *Abstand* jezike Bugarski ubraja mađarski i albanski, s potpuno autonomnim i međusobno neovisnim standardima. Ranko Bugarski svojim člankom pokušava dati novi teorijski okvir jezičnoj podjeli na području bivše Jugoslavije, premda bi vjerojatno mnoge koji danas ne pristupaju srednjojužnoslavenskim jezicima s jedinstvenoga (srpsko-hrvatskoga) gledišta mogao potaknuti na razmišljanje da u svojoj teoriji nije pošao samo od lingvističkih pretpostavki.

U poglavlje o standardizaciji uvršten je i vrlo ilustrativan članak Marija Grčevića *Some remarks on recent lexical changes in the Croatian language* o jezičnim promjenama u dnevnim novinama i časopisima 90-ih godina 20. st. Članak je, zapravo, prikaz istraživačkoga projekta Institutionalising Process na Sveučilištu u Mannheimu. Cilj je istraživanja utvrditi u kolikoj se mjeri jezičnim promjenama u Hrvatskoj uspjela potisnuti uporaba riječi koje pripadaju srpsko-hrvatskomu standardu te utvrditi koje su od tih promjena doista utemeljene na opravdanim lingvističkim zahtjevima, a koje su odraz ekstremne purističke tendencije za razlikovanjem od prošloga jezičnoga standarda.

⁵ Ukratko, na temelju genetske, kontaktne, odnosno teritorijalne povezanosti jezici svoj standardni sustav grade na međusobnoj ovisnosti, odnosno neovisnosti o zajedničkoj dijalektnoj ili standardnoj osnovi. Jezici čija je standardizacija tekla posve izolirano, dakle neovisno o drugom kontaktnom jeziku, spadaju u *Abstand* jezike, za razliku od *Ausbau* jezika koji su svoj standard izgradili na zajedničkoj dijalektnoj ili standardnoj osnovi.

⁶ U sklopu istoga projekta 1998. godine objavljena je i monografija *Hrvatski jezik*.

U članku *What happened to Serbo-Croatian?* Nikola Rašić polazi od tvrdnje da srpsko-hrvatski jezik nikada nije egzistirao kao jedan jezik, odnosno da su oduvijek istodobno postojale dvije uporabe, dva standarda i dva povijesna razvoja jezika koji je zbog društveno-političkih razloga definiran kao jedan jezik. Međutim, Rašić naglašava da s leksikografskoga gledišta odnos između srpskoga i hrvatskoga nije jednostavan, odnosno da je nemoguće napraviti dobar jednojezični rječnik kojim će se prikazati pravo stanje srpskoga, odnosno hrvatskoga jezika, jer će uvijek postojati potreba za uključivanjem onoga drugoga jezika u rječnički korpus. Rašićev članak ujedno vrlo iscrpno analizira sociolingvističke posljedice raspada srpsko-hrvatskoga jezika (tzv. *lingua franca* u bivšoj Jugoslaviji) i njegov današnji status (odnosno status triju novih standarda) u odnosu na slovenski i makedonski jezik.

Rad Milorada Radovanovića i Nataše Bugarski *Serbian language at the End of the Century* u većoj je mjeri prikaz monografije *Srpski jezik (na kraju stoljeća)* u uredništvu Milorada Radovanovca, koja je objavljena u sklopu međunarodnoga projekta *Suvremene promjene u slavenskim jezicima (1945–1995)* na Sveučilištu u Opolu⁶. U knjizi je skupina srpskih lingvista prikazala stanje i promjene jezika u proteklih 50-ak godina. S gledišta hrvatske filologije spomenimo prilog Ivana Klajna o utjecaju kroatizama na srpski leksik te Drage Čupića o razvoju hrvatske i srpske novoštokavštine.

Temeljna je namjena knjige *Lexical Norm and Language Policy* da na jednom mjestu objedini radove sa znanstvenoga skupa, što je svrstava u uobičajenu vrstu znanstvenih publikacija. Međutim, istodobno je ova knjiga i plodan izvor informacija o sociolingvističkoj problematici na južnoslavenskom jezičnom području koje je po tome, kako u predgovoru zaključuje i njezin urednik Radovan Lučić, jedinstveno u svijetu: "Složeni (jezični, nap. a.) odnosi unutar ova-ga područja vjerojatno su jedinstveni u svije-

tu. Na perifernom području Balkana danas postoji jedan jezični sustav, dva pisma, tri jezična standarda, četiri naroda, tri vjere i tri dijalekta (...) Tijekom svoje povijesti jezik se služio četirima pismima i imao je tridesetak različitih naziva, iako nijedan od njih nikada nije usvojila većina govornika” (str. 7). Upravo o takvim problemima malih slavenskih jezika na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće otvoreno progovaraju autori članaka zastupljenih u zborniku. S obzirom na to da je, a što je već nekoliko puta spomenuto, naglasak na sociolingvističkom pristupu južnoslavenskoj jezičnoj problematici, članci su obilježeni povijesnom, društvenom i političkom pozadinom pa bi se mogući prigovori i kritike također mogli uputiti iz te perspektive. S uskoga, strukovnoga gledišta, iako su u člancima uočljiva podijeljena stajališta autora o stanju južnoslavenske jezične politike i leksikografije (zalaganje za samostalnost, u prvom redu hrvatskoga i bosanskoga standarda s jedne strane, dok je s druge strane i dalje jasno uočljiva težnja za očuvanjem jedinstvenoga lingvističkoga sustava s varijantnim obilježjima), zbornik *Lexical Norm and Language Policy* pokazuje da se u posljednjih desetak godina razvilo lingvističko promišljanje u vezi s društveno-političkim promjenama na srednjem Balkanu. Zanimanje je za tu problematiku veliko i to ne samo lingvista iz zemalja bivše Jugoslavije nego i stranih slavista. Očigledno je da je skupina tzv. srednjojužnoslavenskih jezika doživjela znatne promjene u odnosu na razdoblje prije raspada bivše Jugoslavije te da daljnji tijek njihova proučavanja vodi prema sve većoj lingvističkoj autonomiji. Praksa će pokazati u koliko su mjeri i njihovi govornici toga svjesni.

Goranka Blagus Bartolec

Kvantifikacija: logika, filozofija, lingvistika

(Ljiljana Šarić, *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2002, 340 str.)

U biblioteci *Prinosi hrvatskomu jezikoslovlju* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje objavljena je knjiga *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku* autorice Ljiljane Šarić. S obzirom na tematiku koju autorica analizira u svojoj knjizi te na primijenjene teorijske i metodološke modele, knjiga je nadasve vrijedan i nezaobilazan *prinos* hrvatskomu jezikoslovlju, ali i lingvistici u cjelini.

Povijest je proučavanja kvantifikacije uglavnom povijest logičkih i filozofskih proučavanja, a lingvističko je zanimanje za nju relativno novijega datuma. Istraživači s logičkim interesima dali su korisnih prijedloga za proučavanje kvantifikacije i na lingvističkome planu. Kao što autorica zaključuje, kvantiteta bi se, semantički gledano, mogla odrediti kao jedna od kategorija modifikacije. U tu kategoriju uključene su sve vrste iskazivanja količine, bile one ili ne bile eksplicitno brojčane. Kvantitetna svojstva mogu biti brojčana i nebrojčana. Nebrojčana svojstva kvantitete obuhvaćaju sve ono što se naziva logičkom kvantifikacijom. U ovome opsežnom radu autorica ne razmatra brojeve (kao vrstu riječi) koji kao količinski izrazi jesu kvantifikatori, nego izraze koji upućuju na neodređenu količinu, npr. *svi*, *neki*, *nijedan* itd. Pritom analizira funkcioni-

⁷ “The complicated relationships within this area are probably unique in the world. On the Balkan periphery, there is nowadays one linguistic system, containing two alphabets, three standard languages, four nations, three religions and three dialects (...) During its history, the language has used four different alphabetical systems, and has had as many as thirty different names, none of which has ever been accepted by the majority of its speakers.”